

TĖVŲ IR ŠEIMOS ĮTAKA PAAUGLIAMS VARTOTI NARKOTIKUS

Dalia Jurgaitienė

Klaipėdos universitetas, Sveikatos mokslų fakultetas
Herkaus Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda
Telefonas 846 398 560
Elektroninis paštas npklaipedasanus@centras.lt

Aistė Stankuvienė

Gargždų socialinių paslaugų centras
Sodo g.1, LT-96136 Gargždai
Telefonas 846 470 080
Elektroninis paštas st.aiste@gmail.com

Santrauka

Labai dažnai santykiai šeimoje lemia, ar paauglys vartos narkotikus. Šeimos vaidmenį tyrė daugelis tyrinėtojų. Šiame darbe nutarta paanalizuoti, ar tėvų ir vaikų santykių šiltumas, atvirumas, pasitikėjimas, domėjimasis vaiko reikalais, tėvų išprusimas narkotikų žalos klausimais ir kita turi įtakos paauglių žalingiems įpročiams, taip pat ir vartoti narkotikus. Tyrimo metu nustatyta: 1) didelė dalis profesinių mokyklų vaikinių ir merginų liautųsi rūkyti marihuaną ir vartoti kitus narkotikus, jeigu apie tai sužinotų jų tėvai. Šis faktas turėtų būti gerai žinomas paauglių tėvams ir ugdytojų darbuotojams; 2) baimė būti nubaustam fizine bausme nėra pagrindinis motyvas, dėl kurio moksleiviai ilgą laiką slepia nuo tėvų ir kitų artimųjų vartojantys narkotikus; 3) moksleivių nuomone, siekdami apsaugoti vaikus nuo narkotikų, tėvai pirmiausia turėtų stebėti, kokie vaikai grįžta iš vakarėlių ir diskotekų, bei artimai bendrauti su vaiko draugais.

Pagrindinės sąvokos: paaugliai, narkotikai, šeima, tėvų ir vaikų santykiai.

Įvadas

Nereikia įrodinėti, kad nuo santykių šeimoje daugeliu atvejų priklauso, ar moksleivis vartos narkotikus. Šeimos vaidmenį tyrė daugelis specialistų. Štai ESPAD-1995, 1999, 2003 m. tyrimuose užduoti klausimai, padedantys išsiaiškinti, kaip nuo tėvų išsilavinimo, šeimos sudėties, brolių, seserų girtavimo bei narkotinių medžiagų vartojimo ir šeimos ekonominės padėties priklauso, ar jaunuoliai vartoja narkotikus (Hibbel ir kt., 1995, 1999, 2003). ESPAD 2003 m. tyrimo metu nustatyta, kad narkotikų vartojimas – vienareikšmiškai iširusių šeimų prerogatyva (Davidavičienė, 2003). Šeimose, kuriose vaikų elgesys nekontroliuojamas arba kontroliuojamas retai, daug daugiau narkotikų vartotojų (Zaborskis ir kt., 2001, 2003). Skirtumas siekia net 4-5 kartus, ypač narkotikus vartojančių mergaičių (Davidavičienė, 2001, 2003). Ypač ryškus kriterijus – bėgimas iš pamokų: tarp dažniau bėgančių iš pamokų moksleivių – didesnis procentas vartojančių narkotikus. O ESPAD-2003 m. tyrimo metu nustatyta, kad 18,1 proc. vaikinių ir 10,7 proc. merginų pabėgo iš pamokų daugiau kaip 3 kartus arba nedalyvavo pamokose be pateisinamos priežasties daugiau kaip 3 dienas (Davidavičienė, 2003). Bėgimas iš pamokų gali būti tam tikras indikatorius. JAV tyrinėtojos, filosofijos mokslų daktarės J. Froeschile nuomone, atsižvelgiant į šiuos rodiklius galima nustatyti, kurioje iš mokyklų daugiau narkotikų vartotojų (Froeschile, 2005). Beje, tokiu indikatoriumi dr. J. Froeschile laiko ir moksleivio pažangumo rodiklius: narkotikų vartotojų jis daug kartų mažesnis negu nevartojančių moksleivių. Akivaizdu, kad ir mūsų moksleivių tėvai apie savo vaikų elgesį galėtų spręsti iš šių nesunkiai patikrinamų požymių.

Gerai žinoma, kad socialinė pozicija turi didelę įtaką žmonių elgesiui. Rūkymo, alkoholio ir narkotikų vartojimo ryšys su socialine aplinka pastebėtas daugelio tyrinėtojų, tačiau gilesnės šio ryšio priežastys ir padariniai analizuoti nepakankamai (Baršauskienė ir kt., 2005; Jonynienė ir kt., 2002; Gurevičius, 2006). Galima manyti, kad gausesnės žinios apie žmogaus prigimtį ir jo socialinę aplinką, apie narkotikų žalą gali sustiprinti motyvaciją jų nevartoti. Daugiau žmonių, suprantančių socialinius dėsnius, turėtų būti prieš rūkymą, alkoholio ir narkotikų vartojimą, prieš savęs žalojimą, už sveikatos

išsaugojimą ir stiprinimą (Goštautas, 2004). Palyginus, kaip skirtingo išsimokslinimo respondentai vartoja narkotines medžiagas, pastebėtas mažesnis vartotojų procentas aukštojo išsimokslinimo grupėje. Deja, ESPAD–2003 m. nenustatė tokio ryšio. ESPAD–2003 m. taip pat nenustatė statistiškai reikšmingų skirtumų sugretinus alkoholio, tabako, taip pat narkotikų vartojimą ir šeimos materialinę padėtį bei šių medžiagų vartojimą ir tėvų išsilavinimą.

Mūsų darbe klausimų apie tėvų išsilavinimą ir šeimos materialinę padėtį nebuvo. Savo tyrime norėjome paanalizuoti tėvų ir vaikų santykius kitokia plotme: tai – tėvų ir vaikų santykių šiltnamumas, atvirumas, pasitikėjimas, domėjimasis vaikų reikalais, fizinių bausmių taikymas šeimoje bei tėvų išprusimas narkotikų žalos klausimais. Šiuos santykius daugelis vaiko raidos psichologų (Pivorienė ir kt., 2002; Valickas, 1997; Bulotaitė; 2004) įvardija kaip „atstumą tarp tėvų ir vaikų mažinimą“. Šiam atstumui (perkeltine prasme) išmatuoti respondentams uždavėme net 8 klausimus.

Šio darbo tikslas – išsiaiškinti Klaipėdos profesinių mokyklų moksleivių nuomonę apie tėvų ir šeimos vaidmenį užkertant kelią narkotikų vartojimui.

Tyrimo metodika

Vykdam tyrimą atlikta anoniminė anketinė Klaipėdos šešių profesinio mokymo mokyklų I kurso moksleivių apklausa raštu. Tyrime dalyvavo 16–19 m. vaikinai ir merginos, kurių amžiaus vidurkis 17,5 metų. Anketą sudarė 39 platūs klausimai apie respondentų lytį, amžių, gyvenamąją vietą; požiūrį į narkotikus, narkotikų vartojimą, narkomaniją, kaip reiškinį; nelegalių narkotikų vartojimą, vartojimo dažnumą ir vartojimo priežastis; gyvenseną, elgesį, kitus žalingus įpročius, sveikatos būklę, santykius su šeima ir kt. Šiame darbe dėl ribotos straipsnio apimties išnagrinėta tik nedidelė dalis anketos klausimų.

Rezultatai

Tyrime dalyvavusių moksleivių pasiskirstymas pagal amžių ir gimtąją mokyklą, kurioje mokėsi prieš atvykdami mokyti į profesinę mokyklą, pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė. Moksleivių amžius ir mokykla, kurią baigė (rodiklio dažnis absoliučiais skaičiais ir procentais)

Mokykla, kurią baigė		Moksleivių amžius				Iš viso (n = 912)
		16 m.	17 m.	18 m.	19 m.	
Klaipėdos miesto pagrindinė	sk.	18	99	49	11	177
	proc.	10,2	55,9	27,7	6,2	19,4
Klaipėdos miesto vidurinė	sk.	18	153	96	47	314
	proc.	5,7	48,7	30,6	15,0	34,4
Klaipėdos rajono pagrindinė	sk.	-	28	14	6	48
	proc.	-	58,3	29,2	12,5	5,3
Klaipėdos rajono vidurinė	sk.	-	28	20	8	56
	proc.	-	50,0	35,7	14,3	6,1
Kito miesto ar rajono pagrindinė	sk.	2	57	72	14	145
	proc.	1,4	39,3	49,7	9,7	16,0
Kito miesto ar rajono vidurinė	sk.	4	74	47	39	164
	proc.	2,4	45,1	28,7	23,8	17,9
Kito miesto ar rajono gimnazija	sk.	-	2	5	1	8
	proc.	-	25,0	62,5	12,5	0,9
Iš viso	sk.	42	432	303	126	912
	proc.	4,6	48,4	33,2	13,8	100

Be to, 2 ir 3 lentelėse, be duomenų apie moksleivių amžių ir gyvenamąją vietą, pateikti duomenys apie visų apklausoje dalyvavusių respondentų sąsajas su narkotikais, alkoholiu ir tabaku.

Akivaizdu, kad tarp Klaipėdos profesinio ugdymo mokyklų moksleivių alkoholis, tabakas ir net nelegalūs narkotikai plačiai paplitę. Šiame darbe neanalizavome šio paplitimo priežasčių ir ryšių su kitais psichosocialiniais ar aplinkos veiksniais (tai bus galima padaryti kitame straipsnyje), o apsiribojome moksleivių, išbandžiusių narkotikus (nors kartą gyvenime), charakteristika atsižvelgiant į jų santykius su tėvais ir šeima.

Vieni iš svarbiausių moksleiviams užduotų klausimų buvo šie:

Ar Jūsų tėvai žino, kad rūkote tabako gaminius?

Ar Jūsų tėvai žino, kad esate buvęs(-usi) girtas(a)?

Ar Jūsų tėvai žino, kad esate išbandęs(-usi) marihuaną ar kitus kanapių produktus?

Ar Jūsų tėvai žino, kad esate išbandęs(-usi) ir kitus narkotikus (tabletes, miltukus ir kita)?

Vartojančių narkotikus respondentų (vaikinių ir merginų) atsakymai pateikti 4 lentelėje:

2 lentelė. Moksleivių amžius, lytis ir santykis su narkotikų vartojimu (rodiklio dažnis skaičiais ir procentais)

Santykis su narkotinėmis medžiagomis	Lytis	Moksleivių amžius				Iš viso: (n = 912)	
		16 m.	17 m.	18 m.	19 m.		
Vartojo narkotikus nors kartą gyvenime	Vaikiniai	sk.	6	146	102	30	284
		proc.	2,1	51,4	35,9	10,6	100,0
	Merginos	sk.	-	74	70	26	170
		proc.	-	43,5	41,2	15,3	100,0
Nevartojo jokių narkotikų	Vaikiniai	sk.	12	119	70	22	223
		proc.	5,4	53,4	31,4	9,9	100,0
	Merginos	sk.	24	102	61	48	235
		proc.	10,2	43,4	26,0	20,4	100,0
Rūko tabako gaminius pastaruoju metu	Vaikiniai	sk.	14	165	116	35	330
		proc.	4,2	50,0	35,5	10,6	100,0
	Merginos	sk.	6	103	76	34	219
		proc.	2,7	47,0	34,7	15,5	100,0
Buvo girti nors kartą gyvenime	Vaikiniai	sk.	18	251	164	51	484
		proc.	3,7	51,9	33,9	10,5	100,0
	Merginos	sk.	16	156	121	70	363
		proc.	4,4	43,0	33,3	19,3	100,0

3 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal lytį, gyvenamąją vietą ir santykį su narkotikų vartojimu (rodiklio dažnis skaičiais ir procentais)

Santykis su narkotinėmis medžiagomis	Lytis	Moksleivių gyvenamoji vieta				Iš viso: (n = 912)	
		A	B	C	D		
Vartojo narkotikus nors kartą gyvenime	Vaikiniai	sk.	174	39	52	19	284
		proc.	61,3	13,7	18,3	6,7	100,0
	Merginos	sk.	98	44	12	16	170
		proc.	57,6	25,9	7,1	9,4	100,0
Nevartojo jokių narkotikų	Vaikiniai	sk.	79	74	43	27	223
		proc.	35,4	33,2	19,3	12,1	100,0
	Merginos	sk.	122	67	40	6	235
		proc.	51,9	28,5	17,0	2,6	100,0
Rūko tabako gaminius pastaruoju metu	Vaikiniai	sk.	170	62	64	34	330
		proc.	51,5	18,8	19,4	10,3	100,0
	Merginos	sk.	140	49	14	16	219
		proc.	63,9	22,4	6,4	7,3	100,0
Buvo girti nors kartą gyvenime	Vaikiniai	sk.	249	104	85	46	484
		proc.	51,4	21,5	17,6	9,5	100,0
	Merginos	sk.	200	95	46	22	363
		proc.	55,1	26,2	12,7	6,1	100,0

A – gyvena Klaipėdoje su tėvais, B – gyvena mokyklos bendrabutyje, C – važinėja iš mokyklos namo, D – Klaipėdoje nuomojasi butą.

4 lentelė. Tėvų ir šeimos vaidmuo užkertant kelią narkotikų vartojimui (rodiklio dažnis procentais)

Klausimai	Vaikiniai		Merginos		Iš viso	
	I grupė	II grupė	I grupė	II grupė	I grupė	II grupė
	Sutinka, proc.	Sutinka, proc.	Sutinka, proc.	Sutinka, proc.	Sutinka, proc.	Sutinka, proc.
Ar Jūsų tėvams pakanka žinių apie narkotikus?	44,8	24,5**	45,2	56,0	35,8	50,0**
Ar Jūsų tėvai žino, kad rūkote tabako gaminius?	77,6	68,9*	95,2	67,3**	83,8	68,2**
Ar Jūsų tėvai žino, kad esate buvęs girtas ?	94,6	87,4**	92,3	99,1**	93,8	93,2 **
Ar Jūsų tėvai žino, kad esate išbandęs marihuaną?	13,8	- **	33,9	- **	20,6	- **
Ar nustotumėte rūkyti marihuaną ar vartoti kitus narkotikus, jei apie tai sužinotų tėvai?	49,1	62,3**	27,5	29,4**	41,0	45,1 **
Ar Jūsų tėvai norėtų, kad mokykloje, kurioje mokotės, moksleiviai būtų tikrinami dėl narkotikų vartojimo?	51,1	61,3**	58,8	44,7**	55,6	50,6**

Pastaba: I grupė – vartojantys narkotikus moksleiviai;
II grupė – nevartojantys narkotikų moksleiviai.

Statistiškai reikšmingas skirtumas tarp I ir II grupės respondentų (- p < 0,05; **- p < 0,01).

Akivaizdu, kad didžioji dalis tėvų (77,6 proc. vaikinių ir 95,2 proc. merginų) žino, kad jų atžalos rūko; 94,6 proc. atvejais vaikinių ir 92,3 proc. merginų tėvai žino, kad jų vaikai buvo girti. Tačiau tik 13,8 proc. vaikinių ir 33,9 proc. merginų tėvai žino, kad jų vaikai rūkė marihuaną, o kad paaugliai vartoja ir kitus narkotikus, žinojo tik 16,2 proc. vaikinių artimųjų.

Be to, tik 3,4 proc. vartojančių narkotikus vaikinių apie tai, kad išbandė vienokius ar kitokius narkotikus, yra pasakę tėvui, nors merginos šiek tiek daugiau pasitiki motina (5 lentelė). Dar keli procentai vaikinių ir merginų apie tai yra pasakę kitiems artimiesiems (seneliui ar dėdei). Kai kurie respondentai prisipažino broliui ar seseriai, tačiau, nežinant jų amžiaus, sunku spręsti, ar brolis ir sesuo bus pakankamai kritiški šiuo klausimu. Didžioji dalis respondentų – 60,9 proc. vaikinių ir 57,1 proc. merginų apie savo žalingus polinkius nepasakė niekam. Ši aplinkybė turėtų būti gerai žinoma tiek paauglio tėvams, tiek kitiems šeimos nariams. Kad vartojami narkotikai, kruopščiai slepiama, ypač nuo tėvų, todėl itin svarbu mokyti ir šviesti tėvus anksti atpažinti narkotikų vartojimo požymius. Deja, tokia informacija radijo, televizijos laidose beveik nepateikiama, o dienraščiuose – gana retai (Barasnevičienė, 2004).

5 lentelė. Narkotikus vartojančių respondentų atsakymai į klausimą: Kam iš artimų žmonių esate pasakę, kad išbandėte narkotikus? (rodiklio dažnis procentais)

Lytis	Tėvui	Motinai	Broliui	Seseriai	Seneliui	Dėdei	Niekam	Iš viso
Vaikinai*	3,4	3,4	21,8	2,3	2,3	5,7	60,9	100,0
Merginos	-	15,9	25,4	1,6	-	-	57,1	100,0
Iš viso	1,4	10,8	23,9	1,9	0,9	2,3	58,7	100,0

* Statistiškai reikšmingas skirtumas lyginant vaikinių ir merginų grupes ($\chi^2=22,376$; $df=6$; $p=0,001$).

Apie 53,4 proc. vaikinių liautęsi rūkė marihuaną, jei apie tai sužinotų jų tėvai (6 lentelė). Tai svarbi informacija, ir ji turėtų būti žinoma tėvams. Didžioji dalis merginų, nors ir nepatvirtina, kad liautęsi rūkyti marihuaną, bet ir nepatvirtina, jog toliau rūkytų. Ši dalis merginų (61,6 proc.) pasirinko atsakymą „nežinau“, o tolesnis jų elgesys priklausytų nuo įvairių aplinkybių. Tą patį galima pasakyti ir apie kitus narkotikus (7 lentelė). 41,3 proc. vaikinių ir 25,9 proc. merginų, vartojančių „diskotekų“ narkotikus, nutrauktų juos vartoti, jeigu apie tai sužinotų tėvai.

6 lentelė. Narkotikus vartojančių respondentų atsakymai į klausimus apie narkotikų vartojimą (rodiklio dažnis procentais)

Ar Jūsų tėvai žino, kad esate išbandęs marihuaną?	Ar nustotumėte rūkyti marihuaną ir vartoti kitus narkotikus, jei apie tai sužinotų Jūsų tėvai?			Iš viso	
	Atsakymai				
Lytis	Taip	Ne	Nežinau		
Taip	Vaikinai	31,0	34,5	34,5	100,0
	Merginos	31,6	13,2	55,3	100,0
Ne	Vaikinai	53,4	21,9	24,7	100,0
	Merginos	24,7	13,7	61,6	100,0
Nežinau	Vaikinai	-	50,0	50,0	100,0
	Merginos	-	-	-	100,0
Iš viso	Vaikinai	49,3	24,2	26,5	100,0
	Merginos	27,0	13,5	59,5	100,0

7 lentelė. Narkotikus vartojančių respondentų atsakymai į klausimus apie narkotikų vartojimą (rodiklio dažnis procentais)

Ar bandėte nors vieną iš „diskotekų“ narkotikų?	Ar nustotumėte rūkyti marihuaną ir vartoti kitus narkotikus, jei apie tai sužinotų Jūsų tėvai?			Iš viso	
	Taip	Ne	Nežinau		
Taip	Vaikinai	41,3	33,7	25,0	100,0
	Merginos	25,9	14,1	60,0	100,0
Ne	Vaikinai	53,8	16,4	29,8	100,0
	Merginos	29,3	15,9	54,9	100,0
Iš viso	Vaikinai	49,1	22,9	28,0	100,0
	Merginos	27,5	15,0	57,5	100,0

Į klausimą „Kaip pasielgtų Jūsų tėvai, jei sužinotų, kad vartojate narkotikus?“ didžioji dalis vartojančių (46,7 proc. vaikinių ir 74,1 proc. merginų) atsakė, jog tėvai su jais rimtai pasikalbėtų (8 lentelė). Tačiau 22,4 proc. vaikinių ir 8,2 proc. merginų mano, kad tėvai, sužinoję apie narkotikų vartojimą, nubaustų juos fizine bausme. Tai nėra didelis procentas, todėl galima daryti išvadą, kad baimė būti nubaustam fizine bausme nėra pagrindinis motyvas, kodėl vaikai ilgą laiką slepia nuo tėvų, kad vartoja narkotikus. Greičiausiai čia yra svarbios kitos dvi priežastys: moksleiviai intuityviai jaučia, kad vartodami nelegalius narkotikus elgiasi gana neatsakingai ir nenori įskaudinti tėvus; antra priežastis – pagaliau bijo susidorojimo, kuriuo paprastai grasina narkotikų platintojai, pardavę narkotikus, tuo atveju, jei šie apie tai papasakotų tėvams ar kitiems šeimos nariams.

8 lentelė. **Narkotikus vartojančių respondentų atsakymai į klausimus apie tėvų elgesį (rodiklio dažnis procentais)**

Lytis	Tėvų elgesys, sužinojus, kad vaikas vartoja narkotikus					Iš viso
	Nubaustų fizine bausme	Kitaip nubaustų	Rimtai pasikalbėtų	Nekreiptų dėmesio	Nežinau	
Vaikinai*	22,4	13,3	46,7	1,2	16,4	100,0
Merginos	8,2	14,7	74,1	2,4	0,6	100,0
Iš viso	15,2	14,0	60,6	1,8	8,4	100,0

* Statistiškai reikšmingas skirtumas lyginant vaikinių ir merginų grupes ($\chi^2=47,137$; $df=4$; $p=0,000$).

Ar vaikai vartoja narkotikus dėl to, kad jų blogi santykiai su tėvais? Į šį klausimą, matyt, nėra vienareikšmio atsakymo, ir skirtingi tyrėjai skirtingai jį traktuoja. Mūsų atveju apie 43,6 proc. vaikinių ir 66,0 proc. merginų nurodo, kad tai galėtų turėti įtakos, nors priešasčių lentelėje (9 lentelė) tai nėra nurodoma kaip pagrindinė priežastis. Kaip daug svarbesnes priežastis respondentai nurodo smalsumą, alkoholio vartojimą ir dėl jo poveikio atsirandantį „stabdžių praradimą“, taip pat nesugebėjimą atsisipirti draugų ir platintojų įtakai. Gilesnei analizei šeimos vaidmeniui įvertinti ir šeimos galimybėms nustatyti, matyt, reikėtų kitokios anketos ir įvairesnio respondentų kontingento.

9 lentelė. **Respondentų nurodytos priežastys, dėl kurių vartojami narkotikai (rodiklio dažnis procentais)**

Priežastys	Vaikinai	Merginos	Iš viso
Nori viską pasaulyje išbandyti **	73,4	82,6	77,5
Blogi santykiai su tėvais**	43,6	66,0	53,5
Nori sąmoningai sau pakenkti **	19,6	5,5	13,3
Nemoka atsisipirti draugų įtakai **	55,7	72,5	63,1
Nesugeba pasakyti griežtą „ne“ platintojams **	55,3	35,2	46,4
Išgeria alkoholio ir nesugeba savęs kontroliuoti **	67,6	48,6	59,2
Vartoja dėl kitų priežasčių	23,8	21,8	22,6

** Statistiškai reikšmingi skirtumai lyginant vaikinių ir merginų atsakymus (** - $p \leq 0,01$).

Ką turi daryti tėvai, kad kuo anksčiau sužinotų, jog jų vaikas vartoja narkotikus? Į šį klausimą vaikinai atsakė taip: 67,9 proc. vaikinių siūlo tėvams kontroliuoti, koks vaikas grįžta namo iš vakarėlių ir diskotekų, apie 50,6 proc. vaikinių – bendrauti su vaiko draugais ir atidžiai juos stebėti, 36,1 proc. – dėl narkotikų tikrinti šlapimą testais namuose, o 34,1 proc. – dažniau lankytis mokykloje. Merginų nuomonė buvo panaši: apie 75 proc. merginų siūlo tikrinti, koks vaikas grįžta iš vakarėlių ir diskotekų namo ir bendrauti su jo draugais, 59,8 proc. – atidžiai stebėti vaiko draugus, 33,6 proc. – dažniau lankytis mokykloje ir 21,9 proc. – dėl narkotikų tikrinti šlapimą testais namuose (10 lentelė).

10 lentelė. Respondentų rekomendacijos tėvams siekiant, kad vaikai nevartotų narkotikų (rodiklio dažnis procentais)

Rekomendacijos	Vaikinai	Merginos	Iš viso
Bendrauti su vaiko draugais **	50,6	75,1	61,6
Tikrinti, koks grįžta iš vakarėlių ir diskotekų*	67,9	75,4	71,2
Dažniau lankytis mokykloje	34,1	33,6	33,9
Atidžiai stebėti draugus *	50,0	59,8	54,3
Tikrinti šlapimą testais namuose **	36,1	21,9	29,8
Kitai pasielgti	14,7	30,6	19,1

*, ** Statistiškai reikšmingi skirtumai lyginant vaikų ir merginų atsakymus (* - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$).

Rezultatų aptarimas

Nėra universalių patarimų, kaip tokiu atveju, kai paauglys vartoja narkotikus, turi elgtis tėvai – tai labai individualu ir priklauso apskritai nuo santykių šeimoje. Tačiau vis daugiau vaiko raidos psichologų (Bulotaitė, 2004; Pivorienė ir kt., 2002; Dzenkauskas, 1999) kalba apie tai, kad reikia rūpintis vaikais ir juos kontroliuoti. Neišnaudoti puikios galimybės – atitraukti vaiką nuo narkotikų vartojimo vien apie tai laiku pranešus jų tėvams – būtų neatleistina klaida. JAV psichologai tą patvirtina daugelyje darbų (Froeschile, 2005; Gerra ir kt., 2004). Deja, kaip parodė šis tyrimas, tik 13,8 proc. vaikų ir 33,9 proc. merginų tėvų žino, kad jų vaikai išbandė marihuaną.

2005 m. net 79,5 proc. Klaipėdos ir net 74,2 proc. Gargždų miesto 10–11 klasių moksleivių (Stankuvienė ir kt., 2005) siūlo tėvams stebėti, kokie vaikai grįžta iš vakarėlių ir diskotekų. Mūsų tyrimo metu 67,9 proc. moksleivių tėvams siūlo tą patį būdą siekiant apsaugoti vaikus nuo narkotikų.

A. Davidavičienės ir E. Kobernik tyrimas (2000) parodė, kad dažniausia narkotikų išbandymo priežastis yra „(...) visiška nežinomybė ir nesupratimas, kuo tai gali baigtis (...)“, o rūkymas ir alkoholis anaipol nėra pagrindiniai rizikos veiksniai, atvedantys žmones prie narkotikų. Mūsų tyrimas parodė, kad alkoholio vartojimas yra stiprus predisponuojantis veiksnys, nes apie 50,0 proc. vaikų ir merginų pritarė teiginiui: „išgeria alkoholio ir negali savęs kontroliuoti“. Tėvai turėtų kovoti su šiuo žalingu vaikų įpročiu ir patys deramai elgtis.

ESPAD–2003 m. ir kituose šaltiniuose (Narkotikų kontrolės departamento 2005 m. ataskaita, 2005) rašoma, kad smalsumą, kaip pagrindinę priežastį, dėl kurios išbandomi narkotikai, nurodo apie 60 proc. 16–17 m. amžiaus moksleivių. Mūsų tyrime šią priežastį nurodė net 78 proc. 16–19 m. amžiaus moksleivių. Tačiau kai kurių užsienio autorių nuomone (Baikova ir kt., 2002; Chlopušin, 2003), be šios priežasties gali būti daug kitų išorinių narkotikus išbandyti skatinančių veiksnių (draugų spaudimas, nenoras išsiskirti iš grupės ir kita), kuriuos paaugliai, nesurasdami kito tinkamo termino, vadina „smalsumu“ arba „noru viską pasaulyje išbandyti“.

Naujausiuose darbuose E. Khantzianas (1999) teigia, kad pagrindinė narkotikų vartojimo priežastis yra vaikų nesugebėjimas apsiginti, o ne narkotikų prieinamumas, socialinis spaudimas ar malonumo siekimas. Mūsų nuomone, profesinėse mokyklose besimokantys moksleiviai yra nepakankamai „gebantys apsiginti“ (psichosocialine prasme). Tačiau didelė dalis mūsų apklausoje dalyvavusių respondentų kaip ypač svarbias narkotikų vartojimo priežastis nurodė: „nemoka atsisipirti draugų įtakai“ (63,1 proc.) ir „nesugeba pasakyti griežtą „ne“ platintojams“ (46,4 proc.), todėl tėvai turėtų itin atidžiai stebėti savo vaikų draugus ir kontroliuoti paauglių laisvalaikį.

Įvairių tyrimų duomenimis, susirgti viena iš priklausomybės ligų rizikuoja augantys be tėvo, neturintys tinkamo emocinio ryšio su tėvais, stokojantys darbinio auklėjimo kontrolės, kai tėvai nesidomi, su kuo vaikas bendrauja, kilę iš asocialių šeimų paaugliai (Mikalkevičius, Kurtinaitis, 1997). Labai mažas mūsų respondentų apie narkotikų vartojimą prisipažinusių tėvui (1,4 proc.) ir motinai (10,8 proc.), skaičius byloja, kad santykiai tarp tėvų ir vaikų narkotikus išbandžiusių paauglių šeimose nėra geri.

M. Černiauskienės (2001) teigimu, nepilnoje šeimoje užaugusiems vaikams trūksta dėmesio arba jo yra per daug. Neigiami jausmai gali peraugti į destruktivius protrūkius, uždaramą, narkotikų ieškojimą, norą sau pakenkti ir taip atkreipti į save dėmesį (Černiauskienė, 2001). Dalis (13,3 proc.) mūsų respondentų atsakė, kad paaugliai vartoja narkotikus todėl, jog nori sąmoningai sau pakenkti, o tai patvirtina M. Černiauskienės (2001) teiginys.

Išvados

1. Didelė dalis profesinių mokyklų vaikų ir merginų liautūsi rūkyti marihuaną ir vartoti kitus narkotikus, jeigu apie tai sužinotų jų tėvai. Šis faktas turėtų būti gerai žinomas paauglių tėvams ir ugdymo įstaigų darbuotojams.

2. Baimė būti nubaustam fizine bausme nėra pagrindinis motyvas, dėl kurio moksleiviai ilgą laiką slepia nuo tėvų ir kitų artimųjų vartojantys narkotikus.

3. Kaip pagrindines priežastis, kodėl paaugliai išbando narkotikus, respondentai nurodo smalsumą, alkoholio vartojimą ir dėl jo poveikio atsirandantį „stabdžių praradimą“, taip pat nesugebėjimą atsisipirti draugų ir platintojų įtakai.

4. Moksleivių nuomone, siekiant apsaugoti vaikus nuo narkotikų, tėvai pirmiausia turėtų stebėti savo vaikus, kokie jie grįžta iš vakarėlių ir diskotekų, bei artimai bendrauti su vaiko draugais.

LITERATŪRA

1. Baršauskienė, R.; Bulotaitė, L.; Davidavičienė, A. G.; ir kt. . *Paauglys. Šeima. Mokykla*. Metodinės rekomendacijos pirminei narkotikų vartojimo prevencijai ir intervencijai mokyklose vykdyti. Vilnius, 2005.
2. Barasnevičienė, K. 2004. *Paauglių narkomanijos problema ir jos atspindys Lietuvos spaudoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2004.
3. Bielskutė, J.; Zaborskis, A. 2003. Paauglių narkomanija ir jos veiksniai. *Sveikatos mokslai*. Vilnius, 2003.
4. Bulotaitė, L. 2004. *Narkotikai ir narkomanija. Iluzijos ir realybė*. Vilnius, 2004.
5. Байкова, В. Г.; Белогуров, С. Б.; Гаранский, А. Н.; и др. 2002. *Наркомания: методические рекомендации по преодолению наркозависимости*. Москва: БИНОМ «Лаборатория знаний», 2002.
6. Černiauskienė, M. 2001. *Apie priklausomybę sukeliančias medžiagas ir jų vartojimo prevenciją ugdymo institucijose*. Vilnius: UAB „Efrata“, 2001.
7. Davidavičienė, A. G. 2003. *Ar paauglių narkotikų vartojimas yra problema? ESPAD tyrimų medžiaga*. Vilnius, 2003.
8. Davidavičienė, A. G. 2001. *Vilniaus profesinio mokymo įstaigų moksleivių narkotinių medžiagų vartojimo tyrimas*. Vilnius, 2001.
9. Davidavičienė, A. G.; Kobernik, E. 2000. *Vilniaus narkomanų narkotikų ir psichotropinių medžiagų vartojimo tyrimų duomenys*. Vilnius, 2000.
10. Dzenkauskas, V. 1999. *Auklėtojo patyrimas, ugdant nepilnamečių atsparumą klystkeliams*. Vilnius, 1999.
11. Froeschile, J. 2005. The efficacy of drug prevention/intervention program on adolescent girls. Texas, 2005.
12. Goštautas, A. 2004. *Tabako ir etanolio vartojimas Lietuvoje 1972–2003 metais ir profilaktikos perspektyva*. Kaunas, 2004.
13. Gurevičius, M. 2006. *Psichoaktyvių medžiagų paplitimo tyrimų apžvalga*. Vilnius, Narkotikų kontrolės departamentas. www.nkd.lt
14. Gerra, G.; et al. 2004. Substance Use Among High – School Students: Relationships wit Temperament, Personality Traits, and Parental Care Perception. *Journal “ Substance & misuse”*, Vol. 39 (2).
15. Hibbel, B.; et al. The Espad Report 1995. Alcohol and Other Drugs Use Among Students in 26 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs. Stockholm, 1995.
16. Hibbel, B.; et al. The Espad Report 1999. Alcohol and Other Drugs Use Among Students in 30 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs. Stockholm, 1999.
17. Hibbel, B.; et al. The Espad Report 2003. Alcohol and Other Drugs Use Among Students in 35 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs. Stockholm, 2003.
18. Jonynienė, V. Ž.; Dromantienė, L. 2002. Asocialaus vaikų elgesio prielaidos mokykloje. *Socialinis darbas*, 2002, nr. 2(2).
19. Khantzian, E. 1999. Treating Addiction As a Human Process. *Library of Substance abuse and Addiction*. New York.
20. Mikalkevičius, A.; Kurtinaitis, A. 1997. *Toksikomanijos ir narkomanijos klinikiniai aspektai*. Vilnius, 1997.
21. *Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 metinis pranešimas*. Vilnius, 2005.
22. Pivorienė, R.; Sturlienė, N. 2002. *Klasės vadovo ABC. Darbas su tėvais*. Vilnius, 2002.
23. Stankuvienė, A.; Jurgaitienė, D. 2007. *Klaipėdos rajono mokyklų moksleivių požiūris į narkomanijos problemą*. Klaipėda: Tiltai, 2007.
24. Хлопушин, Р. 2003. Изучение социального контроля над наркотизмом в общности на примере одного из районов Санкт-Петербурга. 2003.
25. Valickas, G. 1997. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius, 1997.
26. Zaborskis, A.; Makari, J. 2001. *Lietuvos moksleivių gyvenšana: raida 1994–1998 ir vertinimas tarptautiniu požiūriu*. Panevėžys, 2001.
27. www.vpsc.lt – Valstybinis psichikos sveikatos centras; www.aids.lt – Lietuvos AIDS centras; www.detox.lt – Vilniaus toksikologijos klinika; www.smm.lt – Švietimo ir mokslo ministerija; www.jppc.lt – Jaunimo psichologinės paramos centras; www.isic.lt – Lietuvos sveikatos informacijos centras; www.sam.lt – Sveikatos apsaugos ministerija.

INFLUENCE OF PARENTS AND FAMILY ON DRUG USAGE AMONG TEENAGERS

Dalia Jurgaitiene

Klaipeda University

Aiste Stankuviene

Gargždai Centre of Social Services

Summary

Whether a teenager uses drugs or not depends on family relationship. A lot of scientists studied the role of a family. Purpose of this study is to analyse whether prevalence of warmth, honesty, trust in relationship between children and parents, as well as a lively interest in child's affairs, parents' knowledge about drug usage harm etc., make influence on teenagers pernicious habits and drug usage or not. The following facts were established during the study: 1. A great number of vocational school boys and girls gave up smoking marihuana and using other drugs, if parents would get to know about that. Parents and educational institution workers must know this fact. 2. Fear to be punished is not the main cause why the students keep the fact of drugs usage back from parents and other relatives for a long time. 3. According to the students' opinion, parents must take care of their children in order to insure them against drug addiction. They must control their children when they come home from the parties or night clubs and communicate with their child's friends.

Keywords: teenagers, drugs, family, parents and children relationship.